

GROEIEN IS EEN DEUGD

Hoe wil je zijn?

Inhoud

Inleiding.....	1
Deugden	2
Opbouw handleiding	4
Les 1: Jezelf durven zijn	4
Les 2: Deugden.....	5
Les 3: Opdracht	12
Les 4: Presenteren	12

Inleiding

De lessenserie over de deugden is ontwikkeld binnen het project Moreel Competent van het lectoraat Morele Vorming.

Het lectoraat Morele Vorming richt zich op morele vorming in het onderwijs aan kinderen in de leeftijd van vier tot en met achttien jaar en op de opleiding voor dit beroepsdomein in het Hoger Pedagogisch Onderwijs (in het bijzonder de opleiding pabo). Het lectoraat wil een bijdrage leveren aan de verbetering van de pedagogische professionaliteit van de leraar (in opleiding). Daarbij wordt in het bijzonder een deugdethische benadering beproefd, mede in relatie tot de christelijke levensbeschouwing.

Het project Moreel Competent is een tweejarig innovatieprogramma wat grotendeels gefinancierd is door een RAAK-subsidie. Het programma richt zich op de morele vorming van leerlingen in het voortgezet onderwijs, en dan met name op de rol van de docent daarin. Aanleiding is de vraag van leraren naar bruikbare tools om jongeren voor te bereiden op hun rol in beroep en samenleving. Binnen het project spitst zich dit toe op het functioneren van leerlingen op school en in maatschappelijke en beroepsgerichte stages. De motivatie daarvoor werd door een docent als volgt onder woorden gebracht: *“Leerlingen worden bij hun eerste baan nogal eens ontslagen vanwege hun houding. Het is daarom van groot belang dat we goed aandacht besteden aan de ontwikkeling van morele competenties bij leerlingen.”*

Er zijn verschillende leskaternen ontwikkeld om de docent te ondersteunen. Bij elk katern vormt een deugd het uitgangspunt.

Deugden

Dit katern is te gebruiken als eerste katern in een reeks over specifieke deugden. De lessen in deze katern gaan over deugden in het algemeen. Wanneer noemen we iets nu eigenlijk een deugd? Uit de traditie van de deugdethiek nemen we een zevental kenmerken die ook leidend zijn voor de beschrijvingen van de afzonderlijke deugden.

1. De deugd is een houding

Een deugd is niet een losse handeling, maar een houding of attitude. Een houding omvat veel meer dan handelingen of gedrag. Ze bepaalt bijvoorbeeld ook de manier waarop je nog niet handelt, maar waarneemt wat er met je en om je heen gebeurt. En hoe je daarop gevoelsmatig reageert. Als je bijvoorbeeld geduldig van aard bent, dan zul je minder snel geërgerd zijn als je computer langzaam opstart, dan wanneer je een ongeduldig mens bent. Wie een rechtvaardig mens is, zal gevoeliger zijn voor situaties van onrecht dan iemand bij wie de deugd van de rechtvaardigheid minder ontwikkeld is. Als een deugd een houding is, dan zegt dat ook iets over de manier waarop zo'n houding tot stand komt. Een deugd ontwikkel je niet van het ene op het andere moment. Dat vergt geleidelijke vorming. Je kunt ook groeien in een bepaalde deugd. Wie nog moeite moet doen om bijvoorbeeld geduldig te zijn, weet dat hij de deugd van het geduld nog niet (helemaal) heeft.

2. De deugd helpt keuzes te maken

Een deugd is dus een houding. Zo'n houding helpt je om goede keuzes te maken in situaties waarin je moet handelen. We maken de hele dag door keuzes. Je kiest bijvoorbeeld welk beleg je op je brood doet, of je op de fiets naar school gaat of met de bus, of je ingrijpt als er ruzie is op het schoolplein, of je iemand groet of niet, welke pen je pakt, met wie je een praatje maakt, enzovoort. De meeste keuzes die we maken, maken we onbewust. Maar hoe maken we die keuzes dan? We handelen naar onze aard of ons karakter. En je aard of karakter bestaat uit een geheel van houdingen die je hebt ontwikkeld.

De keuzes die je maakt worden voor een groot deel daardoor bepaald. Als je een vriendelijk mens bent, zul je sneller geneigd zijn iemand te groeten, dan wanneer je dat niet bent. Ben je een moedig mens, dan zul je geneigd zijn om in te grijpen in moeilijke situaties.

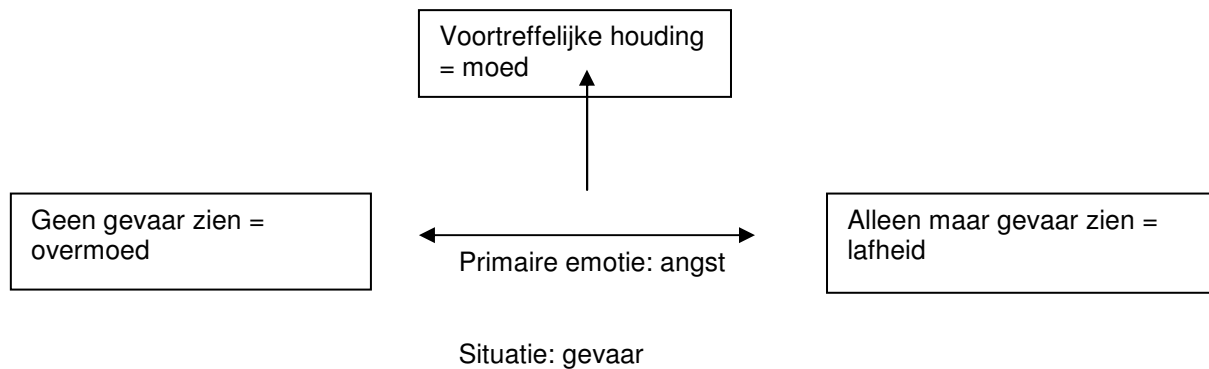
3. De deugd ligt in het midden

Maar hoe weet je nu wat een goede houding is? Als je de gewoonte hebt ontwikkeld om veel te snoepen en te eten, dan is dat wel een houding, maar geen deugd. We noemen deze gewoonte juist een ondeugd. In de middeleeuwen sprak men van de ondeugd of hoofdzonde van de gulzigheid. Zo zijn er meer ondeugden te noemen, zoals ijdelheid, gierigheid, traagheid, lust, jaloezie, wraakzucht en hoogmoed.

Er is een belangrijke vuistregel om te bepalen wat een deugd is. Volgens de deugdethiek moet je steeds het midden zoeken tussen twee uitersten. Het spreekwoord 'de deugd ligt in het midden' verwijst naar dat principe. Het midden bepaalt de juiste maat tussen te veel en te weinig, te kort en te lang, te vroeg en te laat. Als voorbeeld nemen we moed. Wie als het ware te veel moed heeft, ziet geen enkel gevaar. Hij gaat als een dolle op het gevaar af. Zo iemand noemen we roekeloos of overmoedig. Wie te weinig moed heeft laat zich helemaal leiden door zijn angst voor het gevaar. Zo iemand noemen we laf.

4. De deugd is een optimale houding

De deugd is de perfectie van een natuurlijke reactie of emotie. Deugden zijn dus niet alleen maar cognitief. Als er gevaar dreigt is de natuurlijke reactie om te vluchten. Je voelt immers angst. In de deugd wordt onze neiging of emotie omgevormd tot een optimale houding. In geval van angst voor gevaar (=emotie of neiging) is dat de moed (=deugd) om het gevaar op de goede manier tegemoet te treden. Het midden is dus in feite ook het juiste midden tussen te veel en te weinig van een emotie of een verlangen, in dit geval de emotie angst. Dat de deugd een midden is, betekent echter niet dat ze middelmatig is. Nee, een deugd is juist een heel goede houding. Een deugd is een voortreffelijke eigenschap. Als we iemand moedig noemen, dan beschouwen we die persoon niet als gemiddeld moedig, maar juist als heel erg moedig. Een deugd houdt dus het midden tussen twee extremen van te veel of te weinig, te kort of te lang, te vroeg of te laat, maar is daarin tegelijk de optimale, de best mogelijke houding.

5. Deugden leren van voorbeelden

Maar hoe weet je nu wat het juiste midden is? Dat is niet altijd even gemakkelijk vast te stellen. Het juiste midden is relatief. Toch is er een maat en die maat zie je in het goede voorbeeld dat we onmiddellijk als voorbeeldig herkennen. Wil je weten wat moed is? Kijk dan naar grote voorbeelden van moed. Die verschillen per tijd en per situatie. In de klassieke oudheid zag men de soldaat als voorbeeld van moed. Het christendom zag de martelaar als een toonbeeld van moed. Tegenwoordig zullen we denken aan mensen als Nelson Mandela, Martin Luther King of een 'klokkenuider' bij een fraudezaak. Maar ook mensen in je omgeving kun je herkennen als bij uitstek moedig. Denk bijvoorbeeld aan een collega die het lef heeft om onrecht in of buiten de school aan de kaak te stellen. Het voorbeeld is pas voorbeeldig als het in een gemeenschap erkend wordt. Tradities en gemeenschappen brengen hun eigen voorbeelden voort. Deugden krijgen hun specifieke betekenis in het verband van een gemeenschap of rond een bepaalde praktijk. In een schoolgemeenschap staan andere deugden centraal dan in een winkel. En in een geloofsgemeenschap weer andere dan in een Rotaryclub.

6. Eén deugd maakt nog geen deugd

Wie één bepaalde deugd heeft is nog geen goed mens. Die ene deugd kan zelfs verkeerd gebruikt worden. Nazi's bijvoorbeeld konden bijzonder moedig en toch slecht zijn. Daarom wordt wel gezegd: 'Eén deugd maakt nog geen deugd'. Deugden moeten met elkaar samenhangen. Die samenhang is vanouds gevonden in vier hoofddeugden die als basis onder de andere deugden liggen. Dat zijn de kardinale deugden: maat, moed, rechtvaardigheid en verstandigheid. Deze vier deugden zijn kardinaal omdat ze samen de spil vormen waar alle deugden om draaien ('cardo' is het Latijnse woord voor 'spil' of 'scharnier'). Ze moeten eigenlijk in alle deugden te herkennen zijn.

De deugd maat of matigheid komt in elke deugd naar voren als het juiste midden. Moed is vereist om een deugd in praktijk te brengen als er gevaar is. Juist in moeilijke situaties zal blijken of je werkelijk eerlijk, trouw, respectvol, verantwoordelijk enzovoort, bent. Rechtvaardigheid heeft onder meer te maken met de juiste verdeling. Deze kardinale deugd komt in ieder deugd terug als het gaat om de juiste verhouding tussen de deugden. Je kunt bijvoorbeeld wel eerlijk zijn, maar als je dat bent ten koste van je vriendschap, ben je niet op de goede manier deugdzaam. Verstandigheid of praktische wijsheid, ten slotte, is de deugd die je in staat stelt om iedere deugd op een wijze en verstandige manier toe te passen in een gegeven situatie. Je let daarbij zowel op de omgeving als op het doel.

7. De deugden hebben een doel

Deugden staan niet op zichzelf, maar hangen samen met een visie op het 'goede leven'. Deugden krijgen betekenis in het licht van het doel of hoogste goed in een mensenleven. Voor de klassieke deugdethicus Aristoteles (384-322 v. Chr.), aan wie de belangrijkste kenmerken van de deugd zijn ontleend, is dat doel geluk. Dat geluk bestaat in het realiseren van de best mogelijke levensvorm en dat is voor hem het leven als burger in de stadstaat. Voor de christelijke denker Augustinus (354-430 n. Chr.) is het uiteindelijke doel niet geluk, maar liefde voor en van God. Het goede leven is uiteindelijk een leven voor God, en de deugden zijn pas waardevol als ze op God gericht zijn. Het is bovendien niet de mens, maar God die de deugden bewerkt.

Christelijke denkers namen de klassieke, kardinale deugden over, maar voegden er drie hoofddeugden aan toe: geloof, hoop en liefde. In een christelijke deugdethiek liggen niet alleen de kardinale, maar ook deze drie 'theologische' deugden onder alle deugden. Geloof betekent dan dat de deugden je uit genade gegeven moeten worden door God die goed is. De liefde, vervolgens, is zelf de bron waaruit alle deugden voortkomen. Als naastenliefde betekent de liefde dat de deugden niet

slechts gericht zijn op jezelf, maar ook en vooral op het welzijn van de naaste. En hoop, ten slotte, leert ons aan de ene kant te beseffen dat we de deugden nog niet perfect beheersen. Aan de andere kant betekent hoop dat we het goede desondanks blijven verwachten van God.

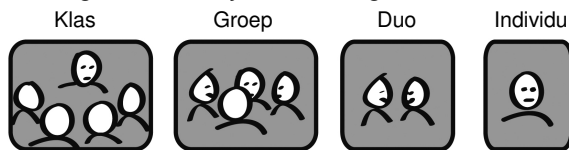
Opbouw handleiding

Doelen, werkvormen en materialen

Bij elke les worden de doelen en werkvormen beschreven. Ook wordt per les aangegeven of naast het leerlingmateriaal nog extra materiaal nodig is.

Per opdracht is in het leerlingmateriaal aangegeven of de opdracht is bedoeld voor de klas als geheel, voor een groep, een duo of een individu.

De volgende icoontjes worden gebruikt:

Lesonderdelen

Per les wordt aangegeven wat u als inleiding kunt gebruiken, waar de kern van de les uit bestaat en hoe u de les kunt afsluiten. Tenslotte wordt bij sommige lessen een variatie op een onderdeel van de les aangeboden.

Les 1: Jezelf durven zijn

Doel	–	Leerlingen hebben kennis van begrip deugd en kunnen zichzelf (laten) reflecteren
Werkvorm	–	Opdrachten
Materiaal	–	Eventueel posters

Inleiding

Introduceer kort de deugden.

Hulpmiddel kunnen daarbij de posters zijn die ook via de site van www.lectoratmorelevorming.nl zijn te bestellen.

Opdrachten maken

Probeer naar aanleiding van opdracht 1 een klassengesprek op gang te brengen over voorbeeldfiguren.

Voor leerlingen zal het best lastig zijn om voor zichzelf in te vullen op welke manier zij deugden bij zichzelf herkennen.

Maak duidelijk dat dit in alle gevallen niet negatief is, het is geen beoordeling. Het gaat om ontwikkelpunten te benoemen.

Afhankelijk van het niveau is het wellicht goed om een paar voor te doen (zelf als voorbeeld). Stimuleer dat de leerlingen echt anderen durven vragen het eerlijk in te vullen. Geef aan dat ze dan wel iemand moeten vragen waar ze zich veilig bij voelen. Doe het zelf niet als docent bij de leerlingen, dat kan eventuele nabespreking beperken.

Les 2: Deugden

Doel	– De leerlingen kunnen verschillende deugden omschrijven en hebben kennis van de kenmerken van deugden
	–
Werkvorm	– Opdrachten
	– Kaartspel
Materiaal	– Speelkaarten (zie onder)
Vorbereiding	– In deze handreiking staan de kaarten in een tabel weergegeven.
	– Deze moeten worden vermenigvuldigd, gesneden en eventueel geplastificeerd.

Inleiding

Bespreek met de leerlingen het begrip deugd.

Vooraf de kenmerken van deugden zullen een toelichting vragen.

Het verhaal is bedoeld om deugden te herkennen.

Het is niet zozeer van belang welke deugden juist zijn, maar vooral het gesprek over de deugden heeft prioriteit.

Het verhaal is ontleend aan ware gebeurtenissen

Kaartenspel

Het kaartenspel heeft als doelstelling om de deugden te herkennen, evenals de principes van de uitersten en het juiste midden.

Knip de kaartjes vooraf (zie bijlage met omschrijvingen zonder de deugden)

Hieronder staat een mogelijke verdeling van de deugden en de situaties, maar soms zijn meerdere deugden op de situaties van toepassing (de kardinale deugden spelen vaak altijd een rol, niet voor niets zijn ze kardinaal). Ook hierbij geldt dat het gesprek over de deugden het voornaamste is.

Hierbij kan ook verwezen worden naar posters die worden gemaakt

Bespreek een aantal kaartjes die veel discussie hebben opgeroepen klassikaal

Vraag naar het kaartje dat leerlingen het meest heeft aangesproken.

1. Matigheid

Vaak neem ik te veel van iets →

Vaak ben ik te zuinig of neem ik te weinig

Jorien vindt de chocolade zo lekker, dat ze drie repen die ze van haar oma had ontvangen, heeft opgegeten. Had ze dat maar niet gedaan nu is alles al op.	Klaas vond het heerlijk om dit gebakje te eten. Daar wilde hij morgen ook nog een keer van genieten. Hij besloot het andere gebakje te bewaren.	Peter heeft vakantiewerk erop zitten en zijn verdiende loon ontvangen. Zijn vrienden nodigen hem uit dit te vieren met een patatje. Hij zegt nee, jammer van het geld.

2. Eerlijkheid

Ik zeg vaak niet de waarheid →

Ik zeg altijd de waarheid en let niet op de gevolgen

Erik is zit met zijn vrienden in de aula van de school. Zijn vrienden vertellen wat voor stereo zij hebben. Omdat hij wil meedoen zegt Erik dat hij net de nieuwst stereo heeft gekocht	Patricia heeft vergeten haar werkstuk af te maken en moet het vandaag inleveren. Wanneer de leraar haar vraagt waarom het werkstuk er niet is, zegt ze dat ze het heeft vergeten af te maken. De leraar overkomt dat ook wel eens.	Marit en haar vriendin staan te praten over een klasgenootje. Ze vinden haar kleren zo lelijk en begrijpen niet dat ze die kleren aandoet. Samen besluiten ze het tegen haar te zeggen; zo loop je er toch niet bij!

3. Geduld

Vaak ben ik ongeduldig →

Vaak ben ik afwachtend

Anne moet een werkstuk maken voor biologie over zoogdieren. In de bibliotheek zoekt ze naar een boek, maar er is geen boek met de titel 'zoogdieren'. Ze vindt dat ze lang genoeg heeft gezocht en gaat terug naar de leraar.	Boaz heeft een leuke band en moet over een uur naar de voetbaltraining. Hij heeft zijn vader een sms-je gestuurd. Die heeft beloofd de band te plakken. Vader doet altijd wat hij belooft, het komt wel goed.	Peter heeft vakantiewerk erop zitten en zijn verdiende loon ontvangen. Zijn vrienden nodigen hem uit dit te vieren met een patatje. Hij zegt nee, jammer van het geld.

4. Naasteliefde

Vaak ben ik egoïstisch →

Andere mensen zijn belangrijk dan mijzelf

Karin is druk met het organiseren van haar verjaardagsfeestje. Daardoor heeft ze geen tijd om haar vriendin te helpen met een actie voor Unicef om kinderen in oorlogslanden te helpen	Wim heeft besloten om een aantal weken van de vakantie te werken in de supermarkt en dat geld te gebruiken om een reis te betalen naar Namibië. Daar gaat hij met een groep mensen een kliniek bouwen voor weeskinderen.	Erna is zo druk geweest met het helpen van haar buurmeisje, die haar been had gebroken, dat ze geen tijd heeft gehad om haar toetsen te leren. Omdat ze zo behulpzaam was is ze blijven zitten.

5. Vriendschap

Vrienden/vriendinnen heb vooral voor mijzelf →

Ik doe alles voor mijn vrienden/vriendinnen

Iris heeft veel vriendinnen om zich heen. Dat is altijd handig. Zo kon ze laatst een vriendin mooi gebruiken om haar huiswerk te maken zodat zij met haar vriendje kon gaan winkelen.	Brian had nog niet zo lang geleden onenigheid omdat hij zijn vriend waarschuwde niet zo veel te gokken. Gelukkig kwam zijn vriend 's avonds weer bij hem lang en bedankte hem voor de waarschuwing.	Reinier is blij dat hij een vriend heeft en wil alles wel voor hem doen. Hij is bang zijn vriend kwijt te raken en gaat daarom elke week mee naar de disco, terwijl hij het zelf helemaal niet leuk vindt.

6. Zorgzaamheid

Zorgen voor anderen is niet voor mij → Ik bemoei me vaak teveel met anderen

Jaap moet maatschappelijke stage doen in een verpleeghuis. Hij zoekt allerlei manieren om er onderuit te komen, want hij heeft een hekel aan dit soort dingen.	Rozemarijn heeft haar stage gedaan bij het zorgcentrum in de buurt. Daar had ze goed contact met een oude mevrouw. Dit was zo leuk, dat ze nu elke vrijdagmiddag even langs gaat.	Erika staat bekend als het hulpje van de klas. Altijd staat zij klaar om iemand te helpen, maar sommigen vinden dat ze zich wat teveel met hen bemoeit. Ze zeggen: "Ik kan zelf ook wel wat!"

7. Tolerantie

Omgaan met andere mening vind ik moeilijk → Het maakt me niet uit wat andere mensen denken

Paula vindt het maar belachelijk dat in sommige culturen vrouwen niets te zeggen hebben. Ze is van mening dat alle mensen met opvattingen dat vrouwen minder zijn niet meer in Nederland mogen wonen.	Aukje spreekt voor het eerst met een moslim over hoe hij zijn geloof beleeft. Als christin is ze het niet met hem eens, maar is blij dat ze hem beter kan begrijpen. Ze denkt nu wat genuanceerder over de Moslims.	Lars mag weer eens een discussie bij maatschappijleer meemaken. Hij vindt het maar onzin. Waarom discussiëren? Iedereen mag toch gewoon zijn eigen mening hebben, maakt dat nu uit.

8. Verantwoordelijkheid

Vaak doe ik niet goed mijn best → Vaak ben ik te veel bezig met mijn taken

Kristine heeft geen zin om haar huiswerk te maken, er zijn leukere dingen op de wereld. Het gevolg is dat ze geen goede cijfers haalt. Maar ach dat komt later wel een keer.	Rutger is 's morgens altijd op tijd als hij om zes uur de kranten moet bezorgen. De klanten zijn dan ook erg tevreden. Maar ook zijn baas is tevreden omdat hij een nieuws schema voor het krantenlopen heeft	Sander is erg druk met zijn de voetbalvereniging, want hij voelt zich onmisbaar. Alles moet goed geregeld worden voor een toernooi. Hij heeft de laatste dagen slecht geslapen, er moet nog zo veel geregeld worden.

9. Respect

Voor andere mensen heb ik weinig respect → Sommige mensen vereer ik in alles

Henk ziet in de trein een man met een Arabisch uiterlijk in de Koran lezen. Hij zegt tegen zijn vrienden: moet je kijken daar zit een islam-terrorist	Henriët heeft contact met een Islamitisch buurmeisje dat een hoofddoekje draagt. Zelf is ze fanatiek feministe en discussieert regelmatig met haar buurmeisje. Daarbij luistert ze aandachtig naar de motivatie van het buurmeisje.	Peter is een bewonderaar van Prins Bernard, dat was een dappere man die vocht tegen de vijand. Nu na zijn dood verhalen over buitenechtelijke kinderen bekend worden wil hij dat niet geloven.

10. Moed

Vaak ben ik laf → Vaak ben ik overmoedig

Alfred ziet dat een twee jongens van een oudere dame het tasje uit de handen pakken. Hij zegt er maar niets van want hij heeft geen zin in problemen, het is nu al lastig genoeg.	Jim ziet dat een aantal uit zijn klas een andere leerling pesten. Hij wil er wat van zeggen, maar besluit eerst zijn vriend te vragen hem daarbij te helpen. Samen gaan ze naar de jongens toe en vragen of ze hun gedrag willen veranderen.	Lotte ziet dat een paar kinderen uit haar buurt aan het vechten zijn. Zonder na te denken stuift ze op de kinderen af en roept ophouden! Een deel van de groep slaat haar weg en geven de andere kinderen er nog meer klappen.

11. Toewijding

Vaak ben ik onverschillig voor mijn werk →

Vaak ben ik te fanatiek bezig

Marianne heeft geen enkele zin om haar stage te gaan doen, waar is dat voor nodig. Ze doet het alleen omdat het moet, maar zelf zou ze liever gaan winkelen met vriendinnen	Kimberley is bezig met haar maatschappelijke stage door te helpen bij de kinderboerderij. Vanuit haar liefde voor de dieren heeft ze veel plezier in haar werk. Dit motiveert haar om ook haar schoolwerk, soms wat minder leuk, ook goed te doen.	Daniël is een erg fanatieke visser, al zijn vrije tijd stopt hij daarin. Het gebeurt regelmatig dat hij vergeet om zijn schoolwerk te doen omdat hij nog aan het vissen was. Soms spijbelt hij ook wel eens.

12. Vrijgevigheid

Ik vind het erg moeilijk met anderen te delen →

Iedereen mag alles van mij hebben

Mirte heeft al aardig wat geld verdiend met haar baantje op zaterdag. Ze wil graag een nieuwe laptop kopen. Daarom heeft ze geen zin om geld te geven in de collecte voor Hulp aan Afrika	Miranda verkoopt vandaag olieballen voor een project in Afrika. Ze wil wel meer doen, maar ze beperkt het tot twee dagen. Ze moet leren voor haar studie. Ze wil namelijk verpleegster worden en zo gaan helpen in Afrika.	Bart ziet een documentaire over de sloppenwijken in Afrika. Hij heeft veel medelijden en besluit om zijn spaargeld daarvoor te geven. Ook verkoopt hij zijn laptop voor het goede doel. Maar hoe moet hij nu dat werkstuk inleveren?

13. Barmhartigheid

Vaak trek ik me weinig van anderen aan →

Vaak ben ik te betrokken bij problemen van anderen

Alex ziet dat één van de jongens uit zijn klas van zijn fiets is gevallen. Zijn gezicht zit vol schrammen en ook zijn been doet zeer. Alex heeft geen zin om hem te helpen en denkt: het is zijn probleem.	Miranda helpt haar oude buurvrouw regelmatig met boodschappen doen. De buurvrouw is niet meer zo snel en sterk. Het kost haar wel tijd, maar ze doet het met liefde omdat ze graag iets voor andere mensen doet.	Marjolein hoort van een klasgenootje dat zij grote privéproblemen heeft. Dat trekt zij zich erg aan en praat veel met haar. Hierdoor ligt zij 's nacht vaak wakker en denkt aan haar klasgenootje. Het leren is ook weer niet gelukt.

14. Rechtvaardigheid

Vaak doe ik dingen in het nadeel van anderen → Vaak geef ik anderen meer dan waar ze recht op hebben

Ruben neemt snoeihard de penalty die hij tijdens de wedstrijd heeft gekregen. Hij weet dat de strafschoep onterecht was, maar hij weet ook dat ze nu kampioen kunnen worden.	Marije heeft boodschappen gedaan bij de supermarkt en merkt dat er bij de kassa een fout is gemaakt, ze heeft €3,- teveel gekregen. Daarom gaat ze naar de winkel terug om het geld daar af te geven.	Laura heeft tijdens een loting voor een popconcert twee kaartjes gewonnen. Ze heeft het aan haar vriendin beloofd, maar haar tweelingzus eist dat ze eerst aan familie moet denken. Uiteindelijk geeft ze toe.

15. Verstandigheid

Vaak handel ik zonder nadenken →

Vaak denk ik te lang na en ben ik besluiteloos

Sander heeft vandaag geen zin om naar school te gaan. Daarom gaat hij spijbelen en loopt wat door de stad. Hierdoor mist hij een toets, waardoor het bijna zeker is dat hij blijft zitten. Hij heeft zijn laatste kan verspeeld.	Sonja heeft een druk weekend voor de boeg met een volleybaltoernooi en natuurlijk ook nog uitgaan. Daarom maakt ze op donderdag alvast het verslag dat ze op dinsdag moet inleveren. Want dadelijk komt er wat tussen.	Vincent kan meer geen beslissing nemen, wat moet hij nu gaan doen: op vakantie gaan met vrienden of dat vakantiebaantje nemen om geld te verdienen voor zijn rijbewijs. Uiteindelijk wil hij gaan werken, maar hoort dan dat hij te laat is.

Kopieerblad voor deugdenkaartjes (zonder de deugden benoemd)

Jorien vindt de chocolade zo lekker, dat ze drie repen die ze van haar oma had ontvangen, heeft opgegeten. Had ze dat maar niet gedaan nu is alles al op.	Klaas vond het heerlijk om dit gebakje te eten. Daar wilde hij morgen ook nog een keer van genieten. Hij besloot het andere gebakje te bewaren.	Peter heeft vakantiewerk erop zitten en zijn verdiende loon ontvangen. Zijn vrienden nodigen hem uit dit te vieren met een patatje. Hij zegt nee, jammer van het geld.
Erik is zit met zijn vrienden in de aula van de school. Zijn vrienden vertellen wat voor stereo zij hebben. Omdat hij wil meedoen zegt Erik dat hij net de nieuwst stereo heeft gekocht	Patricia heeft vergeten haar werkstuk af te maken en moet het vandaag inleveren. Wanneer de leraar haar vraagt waarom het werkstuk er niet is, zegt ze dat ze het heeft vergeten af te maken. De leraar overkomt dat ook wel eens.	Marit en haar vriendin staan te praten over een klasgenootje. Ze vinden haar kleren zo lelijk en begrijpen niet dat ze die kleren aandoet. Samen besluiten ze het tegen haar te zeggen; zo loop je er toch niet bij!
Anne moet een werkstuk maken voor biologie over zoogdieren. In de bibliotheek zoekt ze naar een boek, maar er is geen boek met de titel 'zoogdieren'. Ze vindt dat ze lang genoeg heeft gezocht en gaat terug naar de leraar.	Boaz heeft een lekke band en moet over een uur naar de voetbaltraining. Hij heeft zijn vader een sms-je gestuurd. Die heeft beloofd de band te plakken. Vader doet altijd wat hij belooft, het komt wel goed.	Peter heeft vakantiewerk erop zitten en zijn verdiende loon ontvangen. Zijn vrienden nodigen hem uit dit te vieren met een patatje. Hij zegt nee, jammer van het geld.
Karin is druk met het organiseren van haar verjaardagsfeestje. Daardoor heeft ze geen tijd om haar vriendin te helpen met een actie voor Unicef om kinderen in oorlogslanden te helpen	Wim heeft besloten om een aantal weken van de vakantie te werken in de supermarkt en dat geld te gebruiken om een reis te betalen naar Namibië. Daar gaat hij met een groep mensen een kliniek bouwen voor weeskinderen.	Erna is zo druk geweest met het helpen van haar buurmeisje, die haar been had gebroken, dat ze geen tijd heeft gehad om haar toetsen te leren. Omdat ze zo behulpzaam was is ze blijven zitten.
Iris heeft veel vriendinnen om zich heen. Dat is altijd handig. Zo kon ze laatst een vriendin mooi gebruiken om haar huiswerk te maken zodat zij met haar vriendje kon gaan winkelen.	Brian had nog niet zo lang geleden onenigheid omdat hij zijn vriend waarschuwde niet zo veel te gokken. Gelukkig kwam zijn vriend 's avonds weer bij hem lang en bedankte hem voor de waarschuwing.	Reinier is blij dat hij een vriend heeft en wil alles wel voor hem doen. Hij is bang zijn vriend kwijt te raken en gaat daarom elke week mee naar de disco, terwijl hij het zelf helemaal niet leuk vindt.

Jaap moet maatschappelijke stage doen in een verpleeghuis. Hij zoekt allerlei manieren om er onderuit te komen, want hij heeft een hekel aan dit soort dingen.	Rozemarijn heeft haar stage gedaan bij het zorgcentrum in de buurt. Daar had ze goed contact met een oude mevrouw. Dit was zo leuk, dat ze nu elke vrijdagmiddag even langs gaat.	Erika staat bekend als het hulpje van de klas. Altijd staat zij klaar om iemand te helpen, maar sommigen vinden dat ze zich wat teveel met hen bemoeit. Ze zeggen: "Ik kan zelf ook wel wat!"
Paula vindt het maar belachelijk dat in sommige culturen vrouwen niets te zeggen hebben. Ze is van mening dat alle mensen met opvattingen dat vrouwen minder zijn niet meer in Nederland mogen wonen.	Aukje spreekt voor het eerst met een moslim over hoe hij zijn geloof beleeft. Als christin is ze het niet met hem eens, maar is blij dat ze hem beter kan begrijpen. Ze denkt nu wat genuanceerder over de Moslims.	Lars mag weer eens een discussie bij maatschappijleer meemaken. Hij vindt het maar onzin. Waarom discussiëren? Iedereen mag toch gewoon zijn eigen mening hebben, maakt dat nu uit.
Kristine heeft geen zin om haar huiswerk te maken, er zijn leukere dingen op de wereld. Het gevolg is dat ze geen goede cijfers haalt. Maar ach dat komt later wel een keer.	Rutger is 's morgens altijd op tijd als hij om zes uur de kranten moet bezorgen. De klanten zijn dan ook erg tevreden. Maar ook zijn baas is tevreden omdat hij een nieuws schema voor het krantenlopen heeft	Sander is erg druk met zijn de voetbalvereniging, want hij voelt zich onmisbaar. Alles moet goed geregeld worden voor een toernooi. Hij heeft de laatste dagen slecht geslapen, er moet nog zo veel geregeld worden.
Henk ziet in de trein een man met een Arabisch uiterlijk in de Koran lezen. Hij zegt tegen zijn vrienden: moet je kijken daar zit een islam-terrorist	Henriët heeft contact met een Islamitisch buurmeisje dat een hoofddoekje draagt. Zelf is ze fanatiek feministe en discussieert regelmatig met haar buurmeisje. Daarbij luistert ze aandachtig naar de motivatie van het buurmeisje.	Peter is een bewonderaar van Prins Bernard, dat was een dappere man die vocht tegen de vijand. Nu na zijn dood verhalen over buitenechtelijke kinderen bekend worden wil hij dat niet geloven.
Alfred ziet dat een twee jongens van een oudere dame het tasje uit de handen pakken. Hij zegt er maar niets van want hij heeft geen zin in problemen, het is nu al lastig genoeg.	Jim ziet dat een aantal uit zijn klas een andere leerling pesten. Hij wil er wat van zeggen, maar besluit eerst zijn vriend te vragen hem daarbij te helpen. Samen gaan ze naar de jongens toe en vragen of ze hun gedrag willen veranderen.	Lotte ziet dat een paar kinderen uit haar buurt aan het vechten zijn. Zonder na te denken stuift ze op de kinderen af en roept ophouden! Een deel van de groep slaat haar weg en geven de andere kinderen er nog meer klappen.

Marianne heeft geen enkele zin om haar stage te gaan doen, waar is dat voor nodig. Ze doet het alleen omdat het moet, maar zelf zou ze liever gaan winkelen met vriendinnen	Kimberley is bezig met haar maatschappelijke stage door te helpen bij de kinderboerderij. Vanuit haar liefde voor de dieren heeft ze veel plezier in haar werk. Dit motiveert haar om ook haar schoolwerk, soms wat minder leuk, ook goed te doen.	Daniël is een erg fanatieke visser, al zijn vrije tijd stopt hij daarin. Het gebeurt regelmatig dat hij vergeet om zijn schoolwerk te doen omdat hij nog aan het vissen was. Soms spijbelt hij ook wel eens.
Mirte heeft al aardig wat geld verdiend met haar baantje op zaterdag. Ze wil graag een nieuwe laptop kopen. Daarom heeft ze geen zin om geld te geven in de collecte voor Hulp aan Afrika	Miranda verkoopt vandaag olieballen voor een project in Afrika. Ze wil wel meer doen, maar ze beperkt het tot twee dagen. Ze moet leren voor haar studie. Ze wil namelijk verpleegster worden en zo gaan helpen in Afrika.	Bart ziet een documentaire over de sloppenwijken in Afrika. Hij heeft veel medelijden en besluit om zijn spaargeld daarvoor te geven. Ook verkoopt hij zijn laptop voor het goede doel. Maar hoe moet hij nu dat werkstuk inleveren?
Alex ziet dat één van de jongens uit zijn klas van zijn fiets is gevallen. Zijn gezicht zit vol schrammen en ook zijn been doet zeer. Alex heeft geen zin om hem te helpen en denkt: het is zijn probleem.	Miranda helpt haar oude buurvrouw regelmatig met boodschappen doen. De buurvrouw is niet meer zo snel en sterk. Het kost haar wel tijd, maar ze doet het met liefde omdat ze graag iets voor andere mensen doet.	Marjolein hoort van een klasgenootje dat zij grote privéproblemen heeft. Dat trekt zij zich erg aan en praat veel met haar. Hierdoor ligt zij 's nacht vaak wakker en denkt aan haar klasgenootje. Het leren is ook weer niet gelukt.
Ruben neemt snoeihard de penalty die hij tijdens de wedstrijd heeft gekregen. Hij weet dat de strafschoep onterecht was, maar hij weet ook dat ze nu kampioen kunnen worden.	Marije heeft boodschappen gedaan bij de supermarkt en merkt dat er bij de kassa een fout is gemaakt, ze heeft €3,- teveel gekregen. Daarom gaat ze naar de winkel terug om het geld daar af te geven.	Laura heeft tijdens een loting voor een popconcert twee kaartjes gewonnen. Ze heeft het aan haar vriendin beloofd, maar haar tweelingzus eist dat ze eerst aan familie moet denken. Uiteindelijk geeft ze toe.
Sander heeft vandaag geen zin om naar school te gaan. Daarom gaat hij spijbelen en loopt wat door de stad. Hierdoor mist hij een toets, waardoor het bijna zeker is dat hij blijft zitten. Hij heeft zijn laatste kan verspeeld.	Sonja heeft een druk weekend voor de boeg met een volleybaltoernooi en natuurlijk ook nog uitgaan. Daarom maakt ze op donderdag alvast het verslag dat ze op dinsdag moet inleveren. Want dadelijk komt er wat tussen.	Vincent kan meer geen beslissing nemen, wat moet hij nu gaan doen: op vakantie gaan met vrienden of dat vakantiebaantje nemen om geld te verdienen voor zijn rijbewijs. Uiteindelijk wil hij gaan werken, maar hoort dan dat hij te laat is.

Les 3: Opdracht

- Doel – De leerlingen kunnen deugd presenteren.
 - Werkvorm – Leerlingen kiezen opdracht
 - Materiaal –
-

Door het kiezen van de opdrachten proberen we het dicht bij de leerlingen te brengen. Vooral van belang zijn de volgende aspecten: de beide uitersten, de optimale het midden, de duurzame houding en de rol van voorbeeld. De opdrachten zijn geformuleerd aan de hand van de meervoudige intelligentie:

interpersoonlijk, linguïstisch, naturalistisch + mathematisch, intrapersoonlijk, lichamelijk-kinestetisch + visueel-ruimtelijk, muzikaal-ritmisch

Les 4: Presenteren

- Doel – De leerlingen kunnen deugden laten zien, horen of vertellen..
 - – De leerlingen kunnen presentaties beoordelen
 - Werkvorm –
 - Materiaal –
-

De groepjes presenteren tijdens deze les wat zij hebben gedaan en bedacht over deugden.

Het is belangrijk dat de leerlingen de reflectievragen invullen.

Wellicht is het mogelijk om naar een aantal weken op de vragen terug te komen door middel van een individueel gesprek als leerkracht of mentor.

GROEIEN IS EEN DEUGD

Colofon

Dit katern is tot stand gekomen in het kader van het RaakPubliek-project Moreel Competent. Het is geschreven in opdracht van het Lectoraat Morele Vorming van de Gereformeerde Hogeschool Zwolle. Het lectoraat doet praktijkgericht onderzoek, ontwikkelt kennis en verzorgt lezingen, publicaties en cursussen op het gebied van morele vorming in het onderwijs.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van het lectoraat.

We hebben geprobeerd alle eigenaars van de illustraties te achterhalen. Mocht u kunnen aantonen dat u rechten heeft op illustraties, dan verzoeken wij u dit te melden aan via lectoraatmv@gh-gpc.nl.

Auteur

Drs. Gerrit van der Meulen
(Greijdanus Zwolle en lid van de kenniskring van het Lectoraat Morele Vorming)

Vormgeving

METJE Grafisch ontwerp & advies

Aan het project werkten mee:

Elsbeth Dreschler-Nijhuis, Tonnie Haanappel, Arend van Zwieten (Greijdanus Zwolle), Bert van Minnen (Gomarus College Groningen), Janco Zijlstra (Nuborgh College Elburg), Eize Stamhuis en Pieter Vos (Lectoraat Morele Vorming).

In deze reeks katernen zijn verschenen:

Groeien in deugden | Hoe wil je zijn?

Verantwoordelijkheid is een deugd | Maatschappelijke stage

Maat is een deugd | De kunst van het genieten

Vriendschap is een deugd | Van twee kanten

Eerlijkheid is een deugd | Wie ben jij online?

Respect is een deugd | Voor de (w)aardigheid

Liefde is een deugd | Liefde en seksualiteit

Zorg voor milieu is een deugd | Afval in de natuur

Zwolle, 2010